

БРОЈ 2

ФЕБРУАР

ПУТЕВИ

месечне свеске за
уметност и филозофију

МАРСИАС

1922

ИЗДАЊА МАРСИАС

ПУТЕВИ

МЕСЕЧНЕ СВЕСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И ФИЛОЗОФИЈУ

УРЕДНИЦИ

Милан Дединац

Душан Тимотијевић

Марко Ристић

ВЛАСНИК ГРУПА МАРСИАС

УПРАВА (БЕОГРАД, КРАЉА МИЛАНА 79)

ПРИМА УТОРНИКОМ И ПЕТКОМ ОД 3—4

РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ; ПИСЦИ КОЈИ У РОКУ ОД ДВА МЕСЕЦА НИСУ ОБАВЕШТЕНИ О ПРИЈЕМУ СВОЈИХ РАДОВА МОГУ ИХ У УРЕДНИШТВУ УЗЕТИ НАТРАГ.

САДРЖАЈ ДРУГЕ СВЕСКЕ

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ
ЈОСИП КУЛУНЦИЋ
МАРКО РИСТИЋ
ТИН УЈЕВИЋ
ДУШАН МАТИЋ
СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР

ИЗЈАВА РАСТКА ПЕТРОВИЋА
СТРАЖИЛОВО
ИДЕЈА ДОКТОРА ЕЛЕКТРА
ПРАШТАЊЕ
ВИСОКИ ЈАБЛАНИ
ИСТИНА КАО КОНСТРУКЦИЈА
СПАСЕЊЕ

ХРОНИКЕ

ДУШАН МАТИЋ
СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР
БОШКО ТОКИН
Р. П.
ЈОВАНКА ПЛИЧИЋ

ФИЛОСОФСКИ ПУТЕВИ
ДАНТЕ
УМЕТНОСТ МОГУЋНОСТИ: КИНЕМАТОГРАФ
СИБЕ МИЛИЧИЋ
ЧАСОПИСИ

ЈОВАН БИЈЕЛИЋ

ЦРТЕЖ

Цена у продаји 7 дин.

Изјава Растка Петровића

У Самоуправи, од 26. фебруара 1922. године, изашао је чланак под насловом: Код Њ. С. Патријарха — Патријарх о сазиву Синода о нашој модерној литератури — у коме је реч о унтервју који је сарадник дотичног листа имао са Њ. С. Патријархом. Према томе разговору имао би се сазвати Синод, поред осталог, и ради евентуалног искључења мог из православне цркве, због увреде Христу — у моме прилогу Споменик-Путевима, штампаном у првом броју овог часописа. Стих који је изазвао ову чудну полемику нема никакве везе са Христом Православне Цркве; реч „наш“ и „Лирике Христ“ довољно показују да је овде Христ само у значењу Божанства и моћи, и да има чисту артистичку вредност. Цео се пасус односи на опис једног од многих црначких фетиша: од махаговине, црн, округао, са очима белим, истакнутог секса (што је мистична карактеристика црначких божанства), у егзотичном пејзажу.

Како сам и сам религиозан то ми изгледа чудно, да се приликом мојих стихова могло прићи богохулитељским интерпретацијама.

Растко Петровић

СТРАЖИЛОВО

Лушам, још, вишак, са сребрним луком,
расцвећане шрешиње, из заседа, мамим;
али, иза гора, завичај већ слушим,
где ћу смех, под јаблановима самим,
да сахраним.

И овде, пролетње вече,
за мене, је хладно.
као да, долином, шајно, Дунав шече.
А, где облаци силазе Арну на дно,
и шрејише, у вис, зеленила шврда,
видим мост, што води, над видиком,
у шешку шаму фрушког брда.

И, месито да се клањам Месецу шосканском,
што, у реци, расцвећан као крин, блиста;
знам, да ћу, овога пролећа, закашљати ружно,
и видим вишак счас, предамном, што се рони,
верно и шужно,
сенком и кораком, кроз воду, што звони,
у небеса чиста.

И, шако, већ слушим,
да ћу, скоро, душу сасвим да помутим.
И, шако, већ живим,
збуњен, над рекама овим, голубијски сивим.

Повео сам давно шу, погнушу, сенку,
а да сам хтео, у оној гори;

познао грозђе, ноћ и шеревенку
и пошок, што сад, место нас, жубори.

И, шако, без шуге,
очи су ми мушне од неке боље дуге.
И, шако, без блуди,
на уснама ми горка шрулоси руди.

Лушам, још, вишак, са сребрним луком;
расцветане шрешиње, из заседа, мамим;
али, иза гора, завичај већ слушим,
где ћу смех, под јаблановима самим,
да сахраним.

Већ давно, приметних, да се све разлива,
што, на брда, зидам, из вода и облака.
И, кроз неку жалоси, шек младошћу дошлом,
да ме љубав слаби, до слабоси зрака,
привидна и лака.

Знам, да ми у косу,
по зори румено шамној,
шућа, уморна рука бледи сумрак просу.
А да веселоси мојој, чилој и помамној,
две заспале, болне дојке не дају,
да се, гласним криком, баци по шрешињама,
што ми ошадосе у завичају.

И, место да водим, погледом зеленим,
као пре, реку, што се слива;
да скачем, као Месећ, по горама пусим
и зажарене шуме да пошпирим,
сад, љавим и гусим
снегом и ледом, смешећи се, мирим
све што се збива.

И, шако, без веза,
спиже ме, ипак, родна, болна језа.
И, шако, без дома,
ипак, ће ми субда пошати пишма.

Не, нисам, пре рођења, знао ни једну шугу;
шућом је руком, све то, по мени разасуто.
Знам, полако идем у једну пашњу дугу
и, знам, погнућу главу, кад лишће буде жуто.

И, ипак, без боља,
враћићу се, болан, воћкама наших поља.
И, ипак, без мира,
ићиће горко многошћа од мога додира.

Већ давно, приметних, да се све разлива,
што, на брда, зидам, из вода и облака.
И, кроз неку жалост, тек младошћу дошлом,
да ме љубав слаби, до слабости зрака,
провидна и лака.

Лућам, још, вишак, по мостовима шућим,
на мирисне реке, прилежем, па ћућим;
али, под водама, завичај већ видим,
ошћуд поћох, посућ са лишћем, жућим
и расућим.

И овде, румен крина,
са девојачког ребра,
ја, зором, уморно бришем, без милина.
А, кад ућоћим чун, Месечев, од сребра,
у ново море јућра и у шраве,
седнем, на облак, па гледам светлости,
што се, по небу, из моје стравости јаве.

А, месћо свог живошћа, давно живим,
буре и сенке грозних винограда.
Настављам судбу, већ и код нас, прошлу.
болесну неку младост, без престајанка,
тек рођењем дошлу,
са расућим лишћем, што, са гроба Бранка,
на мој живошћ пада.

И, ипак, без гроба,
веселости је нека, у мени, ругоба.
И, ипак, без шела,
душа ми је невидљива и невесела.

Једнога пролећа, и ја сам горко знао,
да, кроз свирале девојачког ребра, здравље дајем.
И груди своје, у грозњу, криком раскидао,
наг, на дну неба, оћивши се завичајем.

А, шако, без лица,
на лику ми је сенка јарца, шрешиње, шница.
И, шако, аез сшанка,
шешурам се, видиком, без шресшанка.

Лушам, још, вишак, по мостовима шућим,
на мирисне реке, шрилежем, па ћушим;
али, под водама, завичај већ видим,
ошкуд поћох, шосуш са лишћем, жушим
и расушим.

Прхшим, још, вишак, од река и небеса,
милујем ваздух, задњом снагом и надом,
али, свиснућу, шо, и овде, слушим,
за гомилом оном, једном давно, младом,
шод сремским виноградом.

За један благи сшас,
шшо, шрви шуш, заљуља
вишње и шрешиње, пољушцем, код нас
и шоскочи, видиком, са ршшова и муља;
за друшшво му, шшо, по винском меху,
свело лишће расу, са осмехом мушним,
шрескачући, шрви шуш, шшшшке, у смеху.

А, месшо свог живошш, знам, да, по видикв,
шшшј смех расух, над сваким шшлом голим,
а, над земљом овом, кроз коју Арно руди,
шун звезда и зрака, мој се шшшшш слива,
у измождене груди,
јер се, у шролећу, све шш ошшш збива,
свуда, где ја волим.

И, шако, без речи,
дух ће мој све шуће смршш да залечи.
И, шако, без шрага,
расуће ми руке жива шшела мојих драга.

Јер љубав ће моја помешашш шшшјно,
по свешу, све шшшшке и зоре,
и сшусшшшшшш на живошш, ведро и бескрајно,
и код нас, небо и сенку Фрушке Горе.

И, шако, без звука,
смех ће мој падаћи, са небесног лука.
И, шако, без врења,
замном ће животи у шрешње да се мења.

Дрхћим, још, вишак, од река и небеса,
милујем ваздух, задњом снагом и надом,
али, свиснућу, што и овде, слушаим,
за гомилом оном, једном давно, младом,
под сремским виноградом.

Лушам, још, вишак, са осмехом мушним,
прекрстим руке, над облацима белим;
али, полако, сад већ јасно, слушаим,
да умирем, и ја, са духом пошамнелим,
шешким, невеселим.

И овде, реку једну,
видим, под својим шелом,
да хлади лаку, сребрну земљу, нейрегледну.
А, кад ми распе шрешње, по духу оболелом,
и, крај Месеца, и овде, зезда заблистала:
видим да је, у раном умирању,
моја и шућа, младоси горка и једна исша.

И, место своје судбе, са ужасима новим,
сусрећем давни животи, болан и прозрачан;
и, кроз сву земљу, свилену и прозирну,
чим, уилашено, сусушим девојачко шело,
кроз маслину мирну,
видим, далеко, ојеш, лишће свело
и завичај облачан.

И, шако, без крешње,
шућину, пољуицем, дижем, у ветрове пролешње.
И, тако, без знака,
дозивам голу драгу, из меког, шосканског мрака.

А прах, све је прах, кад дигнем, у вис, руку
и превучем, над провидним брдима и реком,
и неизмерно слабе, све те шрешње, што се вук,
самном, по свешу, са земљаним лелеком.

И, шако, без шаме,
дух мој, са мрачним воћкама, покрива ме.
И, шако, без имена,
истиом жалошћу, милујем брда невиђена.

Лушам, још, вишак, са осмехом мушним,
прекрстим руке, над облацима белим;
али, полако, сад већ јасно, слушаим,
да умирем, и ја, са духом пошамнелим.
шешким, невеселим.

Лушам, још, вишак, са шајашам сшрасним
и ошресам чланке, смехом преливене,
али, полако, шрагом својим, слушаим,
шшина ће сшићи, кад све ово свене.
и мене, и мене.

И овде, без боје шајне,
ни једне воћке нема,
небесне оне боје, горке и бескрајне.
А, кад разгрнем долине, рукама обема,
и ошкријем дна бездана, сребрна и бела,
на дну је ошеш жалошћ, нејасна и лака,
ваздухом кућаних воћака и шела.

И, место сребрних пруга забрежја и река,
сусрећем, као у сну, уморне мисли своје,
а, над шрешњама и младим вишњама,
шамну и дугу маглу, што се свуда шири,
у живошћ пред нама,
где се сшрасћ, полако, у умирању смири,
и чула ушокоје.

И, шако, без реда,
младосћ увијам миром снегова и леда.
И, шако, без шуша,
и моје миловање, по умирању, луша.

А мир, свуд је мир, кад расшем, што је било,
и приклоним главу, на оно, што ме чека:
на цео један крај, са ког се вино слило,
и смех, и дивна бесшидност далека.

И, иако, без мора,
прелићу живоји наш, зорама Фрушких Гора.
И, иако, без иића,
играћу, до смрти, скоком, срећних, ијаних бића.

Лућам, још, вићак, са шайаћом сћрасним,
и оћресам чланке, смехом преливене,
али, полако, ирагом својим, слућим,
ишшина ће сћићи, кад све ово свене,
и мене, и мене.

ФИЕЗОЛЕ, МАЈА, 1921.

Милош Црњански

идеја доктора Електра

I.

Милану Дединцу

Доктор Електар гледа два дана у пет аероплана, који су непажњом ушли у поље Магнетских Брда и разбили се о хриди клизнувши цестом огромних плетера силница. Трећи дан поразмести полупана телеса тичурина с бензинском сапом по удолици: четверопрегом волова једва је отео металне делове загрљају осиљених пећина. Своме Фамулусу покаже на прво изнакажено тело и објасни:

— Ово је Кардинал. Први је устао против мене. Ишао је моме деловању усусрет демагошким криком, који је одмерен за аркаде катедралâ. Говорио је против Стварања: ту је тражио утробу данашње пропасти. Само Бог може — итд. На концу: потражимо опет Веру.

Доктор Електар пљуцне на прву рушевину бившег елегантнога костура и покаже на другу:

— Ово је Велики Песник. Иначе храни у себи душу шишмиша а спава на туђим паучинама. Напао ме је на Седници Савеза Народа, Сталежа и Класа, јер се плаши Стројева. Само Уметност, коју није до данас могао строј да рађа, може да спасе Човека у години 1999. (Он се вазда плаши и мога фотолуминографа, који избацује *Carrière*-овске слике). На концу: живела уметност десне руке! —

Доктор Електар одмахне према Силној Гори и покаже трећи полупани Аеро:

— Ово је Велики Раденик. О мени овај говори на Седници, да сам учврстио плотове између класâ још јаче неголи бивши: зато, што је моје изуме знао само појединац, а не сви. Дакле: живела једнакост!

Доктор Електар мрдне вршком ноге и покаже на четврти куп сломљених крила.

— Ово је Велики Капиталиста. Иначе: зна све моје тајне, јер их је примењивао одмах. Сада, пред пропаст, устаје против електрине. Вели: доле Електрина! Он има мале меке дебеле ручице и виче: Живео мануелни рад!

Доктор Електар се насмеши на пети гроб дртина:

— Ово је Председник Седнице. Добра машина за збрајање бројева (сто цифра у једној минути!) Он вуче закључке као мачке за реп, веже све репове, мачке урлају, а он закључи: акорд! Против мене рекао је ово: има се забранити електрина на десет година, протерати све гласовите обретнике из земље и сваки нови изум на пољу механике строго казнити.

Доктор Електар се уозбиљи. Он окрене равна леђа гробовима аероплана и погледа у костур армиранога бетона његове нове централе за разашилјање електрине из осамљених Магнетских Брда — Земљи у пркос и човечанству на коначну пропаст. И тада почне да говори:

— Онда сам говорио на Седници Народа, Сталежа и Класа ја. Ово: Ви! Четрдесет година ја усрећујем човечанство на путу његове жеље, да буде господаром свих Сила Земље. Електрина је душа Земље. Али човек, који је пошао стазама белих мисли, господар је данас електрине посвема: на човековом длану дише Земља, креће се Бог и огледа се небо. Сви ви, који сте отворили шаку, могли сте од мене да добијете тајну, ако сте хтели да признате. Ви! Око вас и у нама свуда је електрина. Она има бесконачних нијанса и бесконачних форма егзистовања, Правци њенога збивања укрштавају се и укидају. Ми хоћемо да дамо правцима смера: То је оно, што зову сврхом. У мени куца срећеност свести. Ја хоћу том срећености да заразим електрину козмоса. То је све значење мојих изума.

За нас на Земљи има три домене: земља, вода, ваздух.

Године 1970., то знате ви, ја сам успео да обуздам сву електрину воде. Вода данас гори, ако хоћете, вода данас расипа у ритму вашег хтења бесконачне помоћи вашим мишићима. То је вода.

Године 1980., сећате ли се, ја сам успео да ухватим сву електрину атмосфере. Зрак вам сам даје светлост и топлину, и, ако ја хоћу, од ноћи постаје дан, а од зиме лето. То је ваздух.

На годину, 2000, ја ћу од земље начинити велику батерију, која ће се испразњавати на сваки шиљак метала у вези с копном. Од тога ће датума на земљи бити рај. Али: јао! Или: хахаха! — Не знам ни ја, што да кажем. Јер: живот се дотле развијао посве друкчије:

Кадгод сам ја усрећио Човека новим изумом, свима је народима заујала катастрофа. Као оно, кад је наш прадед Едизон нашао нит осмољена угљена, која је горела у празној стакленој крушки, почеле су дионице петролеума да падају, банке да се руше, држава да одилази у пропаст — тако је сваком мојом новом идејом све већа легија незапослених радника одилазила у пљачкаше или у смрт, тако се све више осилише појединци, и све се више нашле нити милијарда живота у мојој руци. Данас, на концу двадесетог века, читава земља гори у револуцији и грађанском рату и место раја моје су мисли обратиле Земљу у пакао!

Ви! Ви знате, какове су биле моје намере:

Зашто онда хоћете да осудите мене?

Нисам ли оставио све радости и ужитке Данашњег и у самоћи и оскудици радио за ваше Сутра?

Шта хоћете сада противу мени? Да укинете електрину? О, како су плитки ваши срећни часови, када сте их упели, да штогод смислите. Да укинете електрину?

А ја вам казујем ово: *Касно је!*

Још неко време и Земља ће почети да се испразњује! *Касно је!* Читав је свемир већ пошао новим смером, једним смером, *мојим* смером! Зар сте ви

дошли да устанете против свести новог смера космичког? Против централне воље удружених праваца? *Касно је!* Мени је успело, што сам хтео.. Доктор Електар оде према турбинама. Фамулус у делирију за њим.

III.

Првога децембра 1999. почне струја да обилази Земљину куглу, паралелно екватору и његовим паралелама из центра доктора Електра у Магнетским Брдима. Магнетска снага није била бит те нове струје. Сва се та струја добивала из ваздуха и из воде и она је намиривала све потребе Земље. Магнетска је сила само био први елан, први потицај у затвореном кругу, она је свладала отпор мртве тачке. Нова сила, која се формира у утроби Земље, употребиће се за свемирске удаљености и за везу с осталим планетима.

Доктор Електар вратио се пре 20 година на основни принцип батерије: две коvine у извесном медију постају електрични полови — кeмијска енергија претвара се у електричну. Доктор Електар нашао је правилне геолошке наслаге електрично-хетерогених вари у љуски земље: требало је само у те наслаге згодно напустити медиум за круг електрине. Тако би се добила једна компонента. Друга би настала исцрпљивањем кeмијских процеса земљине језгре. Где у природи има магнетизма, тамо је геолошко-електрични круг од природе затворен. А до земљине језгре најлакши је пут кроз кратер. Треба дакле наћи Магнетска Брда и обуздавати Вулкан. Доктор Електар нашао је Магнетска Брда и обуздао Вулкан Фу-Џи-Ма. Прсучио је геолошке сношаје код Магнетских Брда и нашао принцип за своја исцрпљивања Земље.

Првога децембра настане ужасна паника на Земљи. Противници Електрови (на челу им Кардинал, Велики Песник, Капиталиста и Радник) могли су за његова самотовања у Магнетским Брдима да увере становнике глобуса, да сваки покушај поновног увођења електрине значи за Земљу пропаст. Свуда се до горњег датума пазило, да се нигде не прекрши забрана електрицитета. Земља је опет постала долина суза и жуљеви су процвали на радничким рукама одмах, пошто се је разишао дим екразита, који је подигао у ваздух све фабрике за разне снаге.. Али првога децембра 1999. настала је паника понајпре горе: појавила се струја електрике у зраку и све су жаруље на Гајслеровом принципу почеле саме од себе да горе. „Горњи“ становници бојали су се за раднике, који су и онако помишљали на рад руке. И заиста: првим валом нове Електрове струје радници су почели да урлају: Живео Електар! Требала је опет да се састане седница и да се осујети Електро рад. Да се пронађе центрум и да се све разори. Првога децембра 1999. Хаос је био савршен. Клање опште. Електар је био Бог. Тек пред конач месец осети се глад: ту почиње реакција.

IV.

Организовани радници Савеза стигну у поноћ тридесетог децембра 1999. у Магнетска Брда. Све су своје оружје већ раније обукли у кожу, да их хридине

не повуку и разбију. Чим се први савезни ратник испео на брдо, затуле сви ошаци Електрових творница, а огромна зјала почеше ригати фосфорне плинове на савезне раднике. Ови ставише у покретање своје ветровије, да плиновима даду противни смер. Према савезним момцима нагрне ватра из језера, коју је Електар запалио. Савезници се склонише за брдо. Пред зору један од њих дигне централу у ваздух. Струја престане обилазити глобус. Тридесетипрвога децембра спусте се савезници као победници у долину. Турбине су још радиле и они употребе струју воде за електричну склизаљку: велика жељезна плоча с ужасном електрином нагнута је косо према понору; низ ту плочу имају се склизати у смрт Електрови радници.

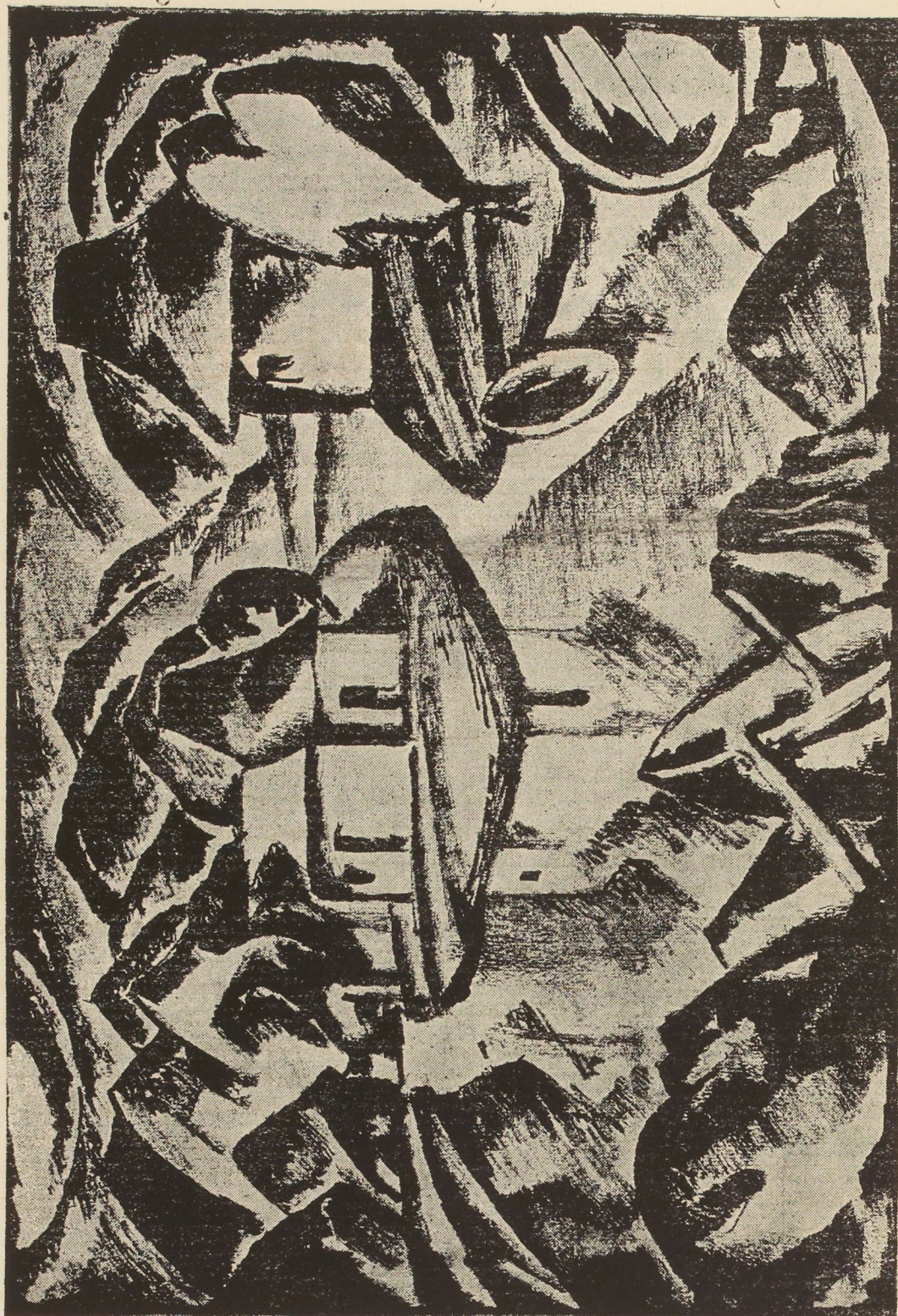
И онда ухватише Електра. Хтели су да га казне једноставном казном: пред његовим ће очима морати нестати и последњи вал електрине и последња полуга за црпење струје. Читав дан морао је Електар мирно да гледа, како у небо узлази творница за творницом, турбина за турбином, ров за ровом, лабораториј за лабораторијем. По облацима играли се котачи, пречке, завори и звона, а жице су као мреже хтеле да ухвате сунце. Али кад је дошла вечер да нађе свуда пустош, доктор Електар се насмеши. И то је имало да одлучи његовом судбином — или судбином Земље — ко зна — то.

Побешњели савезници одлучили су, да га обесе о једну дугачку уску траверзу на врх Магнетскога Брда. Пењали су се до поноћи. Електар је био необично усправан и благо насмешен. Само је једанпут, пред циљем, пред Голготом, замолио, да му допусте, да се сагне: он прислони ухо на камен и послуша. Трепавице му затрептају историјском важности. Онда стану на врху. Електар изрече свој знаменити говор од две речи: *Касно је!*

Савезници се смејали, али су им чељусти цвекотале од језовите грозе свечаног момента. Девет радника (међу њима и сâм Велики Песник) ухватише дугачку уску траверзу и забише је у јаз међу камење. Сва десеторица отскоче низ гору као лешеве и кинематографске лутке американских филмова. Опет историјском значајности затрепте доктору Електру трепавице. После укоченога грче публика других десет ухвати траверзу-вешала, да је боље забију: и они полетеше лешевинасто и луткасто мртви низ брдо. А кад и трећа десеторица ухвати гвоздена вешала, кад и они одлетеше низ брдо у гроб, на врху вешала развије се застава од искричавих мрежа, застава новог хиљадулећа: 2000. Електар се сагне и пољуби *Земљу, нову батерију, која се почела да испражњује*. Није ни видео како се у ужасној паници порушише низ хридине они, што беху уз њега и противу њега. Остао је сам у поноћ. Смешио се своме длану и рекао:

— Земља је моја батерија, којом ћу ухватити везу с другим путницима кроз свемир. Ја хоћу да пођем на нове путеве...

Јосип Кулунџић

Јован Бијелић: ЦРТЕЖ

ПРАШТАЊЕ

Пријатељи, једна плоча дуга метар, широка пола, а 20 см. дебела и више, и од мермера, лежала је на великом столу. Као да су били у некој радионици каменорезачкој или скулпторском атељеу. Поред душевних борби и метафизичких нерешености, било је ту и великих надгробних споменика ружичастих и црних и белих. И неких необјашњених статуа, конструисаних к небу, ка северном полу, ка љубави, и ка мојој милости. И праха; и, у својој замрлости, неотесаних и неуглађених великих каменова, и чекића, длета, и другог чега свуда, зар не? Никаквог модела, можда је недостајало тело неко обнажено? Можда није.

А мајстор Јаков тада баш уђе, висок и дуге косе, као и увек уметници на позорници и на платну још, на жалост. Имао је (— био је скулптор и уметнички каменорезац, сећате ли се?) дуг платнени капут, о зашто све тако по правилу?, и дуге и чврсте и беле руке. А већ да не говорим да је био сед и имао белу браду и широку црну кравату. Међутим, његова истинита личност открила се чим је ушао: говорио је са Жариславом нешто о Stevenson-у, журно и жучно, не много оригинално али са разумевањем. Великих прозора расипала се светлост и плаво небо. Тада је почео да говори Продавац Кошница. Уморио вас је дугим и непотребним речима, уморио вас је, а и себе, зар не, Продавче Кошница зелених, натмурених, пчеластих, медених и горких каткад? Често.

Рећићете ми да имитирам овог или оног: али зато је библиографија на крају књиге, разуме се. А рећићете ми и да ми причање нема целине, али зар су минути свезани сви? Али вратимо се уморним кораком каменорезачком атељеу, ту за све ово време Продавац Кошница још увек прича, а гласом хармоничним пуним каденце изванредно меке. Кларабајницвет са удубљеног канабета, добри друг Жарислав, један леп висок паук из угла, песник Тито до Кларабајницвет, досада ода-свуда, и мајстор Јаков из свог забрава вајарског, слушају га, док стаклом плавило тамни. Сунце се родило, зашло. Тишина, кончана коначна певајућа тишина, почела је притискивати на велика окна.

Продавац Кошница: „У почетку је било у пројекту да се часопис „Пушеви“ зову „Окна“, или „Знаци“. Видите драги Јакове, (погледао га је,) све је то на

крају крајева исти широки наслућени дах. Отварамо окна звездама или пољанама зеленим или водама, стенама или из мансарде над Паризом хуку и безбројном мору кровова и димњака, аутобусима, електричним светиљкама, свеједно, удишемо везе са спољним недогледним видицима. Та то су само знаци нових путева. Полазимо, полазимо, продужујемо бескрај лутања доданаших.

На сав тај поход, и поред непотребних клавирских валцера, ударили смо једну поштанску марку, и тако легализовани кренули смо се најновијим путевима. Затекли смо краљеве и просјаке, миле девојке, црне и беле, жуте, бакарне. Били смо љубавни, љубавни. Верујући у своју срећу заузећемо вратоломне свеске недостижних садржаја и пропратићемо се к возовима црним вијугавим, лирским забележајима.

Окренувши се још последњи пут бочицама мастила, пољубимо контесе у руку, заборавимо на неким далеким острвима колико смо чашица ликера консомирали, не платимо, и возом пођемо зори. Зори.

И дан је већ ту. Изрезани монументи, недокучиви полтрони, заборавили су да беху обећали да нас на великим теретним аутомобилима прате. Свеједно, стићићемо ми и овако на јужни пол.

Ви мирни другови који заостајете, сетите се да су воде и шуме наше, и поздравите нам километарске камене знаке. које ми у сувише брзом трку по свој прилици ни видети нећемо.“

Титу је било досадно, испружио је руку, савио је, никада није волео свог ујака теоријске фразе, обгрлио је Кларабајницвет, и заједно ненадно одлепршаше у ноћ. Док су се врата за њима залупила одломио се неки одсев у мраку. Јер ноћ је била пала скоро. Месец, месец је изгледао као један стих Blaise Cendrars-a: сугестивно непотпун.

Продавац Кошница : „Сав значај наш и њин је тај пређени пут. Срце је можда ваше незнано и тајно прешло пут: тад бесконачно вреди неприкосновена флаута свежа срца вашег: срце вам срца! Али ако не, — морате мозгом степеницама мучним прећи дуги пут сазнања и осећања, пут прав, или крив: макар и кружан или спиралан. Вредност геста мог овог, мисли те што се залетела и припила уз плочу и удубила пољупцима у њу, или осећаја ма ког, не лежи у њима самим, већ у латентном електрицитету који они садрже, соку животном сакупљеном на свима станицама и пејзажима брзим дугог пута мог. Сигналима и црвеним светиљкама, тунелима, Baudelaire-има, глечерима, обелисцима чији дух у њима пређено сања. Ми — —“

Скоро га више нико није слушао. Само је досада одасвуда, тајанствено била зачарала милог паука из угла. Мајстор Јаков је био упалио неку малу зелену лампу у дну сале, и крај ње пушио на лулу сву чар свог умора, расејано гледајући у диму звезде, дали звезде? Тада је Продавац Кошница ућутао — (ни у једном тренутку не рекох му став: незнан), — и смишљао нове речи, о времену. Није знао Einstein-a. Тито и Кларабајницвет уђоше бурни, донеше у свом шуму ипак нешто велике спољне тишине. Тито се незгодно наслони на једну плочу прислоњену уза

зид и ова с треском паде на под. Проломише се неке даске громко и хучно се спропошташе неке статуете. Јаков је био вајар и гробарски каменорезац. (Гробови).

У вртлогу одјека и прашине, Жарислав мирно извади револвер из џепа, Тита пуцњем уби. Продавац Кошница се у дну своје наслоњаче сети заплета детективских романа, прогунђао је можда нешто, и узев шешир журно изашао. Ноћ. Широко разрогачених очију, за њим са огромним вриском истрча Кларабајницвет, неопи-сано престрашена. Урнебесна свађа између Жарислава и Јакова вајара који је извајао гроб Првом Хероју, није се чула, зашто? Жарислав изађе мирно: млаз зе-лене светлости, горе трептај свих четрнаест звезда. Спокојно, али сасвим мрк, Жа-рислав пође уз Продавца Кошница. Кларабајницвет нерешено затегнута, — врискала је, и разуме се притискивала врелим рукама груди. Био је то нервозни поздрав Бечу, животу, убиству, миру, Shackleton-у, смрти. Продавац Кошница и Жарислав смирили свакако, одмицали су. Клара поново јурну у радионицу зелену, топлу, крваву, црвену; где паде у паручја грдна беле фигуре вајара Јакова, јецајући. Утеха. Шта се ту даље збило не знам, јер шта би ми требала нека панорама : љубав и смрт — ?

Улице мрачне примале су пусте радо двоструки корак. Дали бисте ви по-мислили да су то убица и животни песник? Мрачни, неми. Продавац Кошница је постајао све забринутији. Ноћ. Ишао је погнуте главе, али се Жарислав полако ведрио. Куће, засветлуцане где-где прозорима жутим, високе, као да су се заклињале да их пусте све могућније и моћније ван себе, ван себе. Одједном једна огромна кућа, ова скоро сасвим црна, (само једног четвртастог црвеног високог ока сјај,) издвоји се, изађе из редова, уздигнувши се мало. Доклизи до средине улице. Жа-рислав се нагло заустави, тргнувши се; Продавац Кошница лупи главом о зид. Узвикну изненађен; (размрскаше се мисли о значају теорије релативитета, а разлепршаше само слаби осећаји о суседству убице...).

Жарислав виде капију и узев тихо Продавца Кошница под руку уведе га у зграду. Ходници су били безмерни и црни. Несигурно, лутали су сатима, ћутећи, споро. Или су се неким несавладљивим степеницама пели у мрак, дуго; сасвим уморни, уморни, уморни. Затим изнова, камени корак по плочама ходника, или угушени шум по дебелим ћилимовима. Најзад, пред високим вратима Жарислав напипа кваку, отвори врата. Црвено. Ушли су. Господин Павле Поповић налазио је да је то којешта, али ипак, неминовно: ушли су у велику салу.

Крај једног прозора, под заклоном и законом црвене свиле, сијала је сијалица. И таваница бежала је у полумрак. Наслоњаче, паркет, столови, редови књига укожених, ормани и велики глобус (на сред собе из чисто књишких идеја, огроман и озбиљан), руменили су од стида к светиљци. Жарислав стави прст на глобуса Европу, и рече :

— Не љутите се на ову нереалност; овде више нема логике. О само чар румених светлуцања.

(Дединче мој драги пријатељу, извини, заборавили смо језеро Чад, дивно језеро Чад: Европа је тако неминовних веза...)

Жарислав се заплакао : сетио се да је истог вечера убио свог младог пријатеља и песника свог : јадног бледог Тита. Продавац Кошница седе у једну на- слоњачу дубоку, — нажалост као и увек, као и увек ; зар и он? И он.

Продавац Кошница : „Романитични Жариславе мој, ја знам да ви уопште осећате само кроз књиге, знам и да је Тито заиста унео собом мртве тишине, ипак сте погрешили...”

Ево духа Титовог, сав блед је, и крвавог чела, као у најбољим мелодрамама. Жарислав му тужно уступи своје место : фотељу до глобуса, учтиво и смирено; поглед му се чудно везивао за лепо везану кравату Титову ; како му само онај прамен косе на рани не смета?!

Уздахнуо је Жарислав :

— Мислиш ли и ти, јадни мој Тито, да сам те из неких толико сентимен- тално церебралних разлога убио? (Дух ти има облик тела, али прозрачан, и плав.) Не. Била је то љубомора, моја љубомора !

Лик крај lika земље бледео је, бледео, и све прозрачнији, прозрачнији... И како се Продавац Кошница почео удаљеном иронијом смешити (...ко зна које љубавне драме 1800. му је обрва наговештавала...) нагло се све управи Жарислав- љевом значају. Струјање би изразитије, упитно. Жарислав је морао објаснити, снуженог погледа :

— Заборавили сте, заборавили своје речи из радионице, Продавче Кошница зелених, натмурених, пчеластих, медених, и горких каткад. Често.

Оо. Ишчезоше без жеље за закључцима. Нешумно разлила су се глатка мора великог глобуса, отпловили су незнатим бродовима, далеко... куда, пријатељи?

(Фрагмент из сотије: *Продавац Кошница*)

Марко Ристић

Високи Јаблани

Они имају висока чела, вијорне косе, широке груди ;
Од громора њина грла шума и море се буди.
А када руком махну, обзори света се шире
и буне и продиру у вис, у етире.

Али за своју снагу они су захвални патњи,
беди, сужањству, глади, и њиној црној пратњи.
Они имају снагу вере што живи у смаку,
и врело светлости што шиња у мраку,
и сунце у облаку....

Они имају пољет орлова, срчаних зрачних птица,
они познају песму наших најдубљих жица,
ваздушни пилоти, небески пилоти,
за свет у слободи, за свет у лепоти,
људи својих дела, деца својих руку
рођена у плачу, сазрела у муку.

Њина мушка десна непрестано зида
дворе човечанства. Бор Прометеја !
И где шиња савест, као искра света,
око њих се куји оријашка чета
за слободу права.

Али у самоћи њихова је глава
исправна и чиста поврх мрачне руље
где их не разуме глуђани и хуље,
као вршак дивних, зелених јаблана
режући до муње ведри обзор дана.

Тако, у истину, до њих воде пути,
где се појас реке у долини спусти,
где се светло цвеће плави, руји, жути ;
нагнути у понор небескога свода,
док црвена јесен друмовима хода.

Ми стијамо белим долом у тишини,
они, сами, горди, дршћу у висини,
муче жедну зену или неку ојну :
што не могу, што не могу да нас у вис појну.

Поврх њина вршка где се песме гнезде
само виле леће или буре језде ;
а над њима сунца, само звезде, звезде.

Тин Ујевић

ИСТИНА као конструкција

4.

Свако тврђење које претендује да буде истинито доказаће своју вредност и своју истиност последицама које имају увек служити за доказ основаности његових захтева. Другим речима, истиност и вредност једног тврђења лежи у ономе што следује из истог за један људски интерес, а нарочито за интерес на који се односи; додајемо одмах, да бисмо избегли неспоразум, интерес, како у практично делатности људске активности, тако исто и у интелектуалној. Те последица морају бити *за некога*, и морају имати *један циљ*, јер *важићи*, *значићи* нешто не би имало иначе никаквог смисла. Та телеолошка концепција сазнања јесте основна карактеристика Прагматизма. Зато нам разумљиво изгледа мишљење да за сваког прагматисту основни проблем није одакле се долази, већ где се иде. Тако постављени проблем омогућава прецизан одговор на горе постављено питање: Како се прави разлика између једног истинитог и једног лажног суда? Истинити суд биће онај суд, чије последице буду добре и успешне. Лажни суд, онај суд чије последице буду рђаве и безуспешне. „Истинито“ и „лажно“ јесу дакле логички предикати, слични „лепом“ и „ружном“, естетичким предикатима, „рђавом“ и „добром“, етичким предикатима. *Истине су логичке вредности*, али оне не важе а priori; оне изискују оверавање и у отпорности њиховој, у њиховој снази да издржи то оверавање, треба тражити критеријум њихове истиности. Што зовемо истинитим неће дакле бити апстрактно слагање мог суда са датим објектом, неће бити нека копија стварности (нашто та копија стварности кад смо већ у поседу исте?), већ истину треба схватити динамички, у њеној способности да нам служи као оријентација кроз стварност, као инструмент који чини нашу акцију ефикасном. Истине би могли још дефинисати као правила акције. Та правила, да би показала своју вредност, морају бити примењена, и тек у тој примени, у функцији успешне и корисне акције, моћиће да се види њихова вредност и истинитост. Једна истинита идеја не зависи више од свога порекла, већ од својих последица: *The truth of idea is constituted by its working*. Из тога излази да апстрактне идеје, т.ј. оне које не могу бити примењене, нису савршене идеје. За идеје, посматране *in abstracto*, изван контекста, изван ситуације у којој су дате, не може се рећи да ли су истините или лажне. „Критеријум истинитости и лажности једне мисли, једне адекватности, једног сазнавајућег акта лежи у вези са ситуацијом и никако изван ње“¹⁾ У прилагођавању у мењању ситуација лежи и смисао истинитости једне идеје:

¹⁾ Dewey — *The experimental theory of Knowledge*, у *Mind*-у 1907. год.

What meaning, indeed, can an the idea's truth have save its power of adapting us either mentally or physically to a reality"¹⁾

5.

Прагматизам би био негација једне апсолутне истине, која би постојала изван и пре сваког сазнања. По тој концепцији функција сазнања састојала би се да пасивно појми и прими ту истину. Тако дефинисана истина нема за прагматисте никаквог смисла. Пре свега употреба појма „истине“ у суштини својој припада човеку. Изван њега, изван те човекове употребе, шта би могао да значи тај појам? Они се питају, ако та апсолутна истина и постоји како бисмо знали да постоји, кад се она баш својом трансцендентношћу, т. ј. независношћу, дефинише. Да бисмо ју могли познати, потребно је најпре да ступимо у везу са њом, а тиме се већ руши њен карактер апсолутности. Истина је производ сазнања, далеко да буде пре њега. Једна дубља анализа сазнања учи нас да не постоји истина, већ истине и ове постоје само у колико издрже контролу оверавања, колико акција, у којој оне служе као правила, успева. Истине не постоје, већ постају. Истина није откриће, већ изум. Овде се обично примећује као да Прагматизам хоће да негира истину у опште и да у место тога воспостави индивидуални каприц. Прагматизам признаје оправданост индивидуалне разноликости мишљења, али он исто тако тражи од сваког тврђења да за своју истинитост пружи доказе, да је искуство оверило његове претензије, и тиме је прагматизам сачувао објективност. Пре се може претпоставити да ће свака друга метода установити ту каприциозност мишљења. За Прагматизам искуство јесте највиши судија у питањима истине. Истина је наше дело, не зато што ју ми стварамо по нашем каприцу, јер ће нас акција врло брзо разуверити, већ зато што у конструисању исте наша људска иницијатива учествује као један фактор. Далеко да воспоставља каприциозност индивидуалних мишљења, Прагматизам је најјача устава те каприциозности, коју не треба мешати са слободом.

Тако схваћено сазнање јесте дубоко *људско*. Немогуће је да теоретичар сазнања запоставља улогу човека у сазнању. Природна тенденција човековог духа није сазнање, сазнање као контемплација, као *duplicata* реалности. Принципи његовог духа јесу принципи акције. Прагматизам инсистира на биолошком пореклу интелекта. Интелект није изван стварности, и као огледало исте. Он је у њој, он је њен саставни део. Он је еманација реалности и тек у тој вези, може се разумети. Он има једну биолошку функцију, он ради на одржању индивидуе — на њеном трансформисању, на трансформисању реалности. Све иде на то да потврди, да стварност неће остати иста као што је била пре појаве разума и после његове акције у свету. Објективност и истина остају и овде, само су сада на други начин дефинисане. „Објективно“ се више не дефинише трансцендентном вредношћу за један апсолутни дух, већ социјално, т. ј. објективно је оно

¹⁾ James — чланак у *The Journal of Philosophy, psychology and scientific Methods*, 3. децембра, 1908. страна 692.

што вреди за све људе, оно што могу сви да контролишу, или бар они који за то имају довољно компетенције (као у наукама). Овде објективно значи да у датим околностима, под извесним условима, сви ће видети један исти феномен, или доћи до истог закључка, полазећи од истих претпоставки. А истина ће значити да један суд или једна идеја представљају једну могућу успешну акцију, која при свем том тек у примени добија пуну своју вредност. Објективност и истина нису више дефинисане супстантивно већ функционално.

Једна важна консеквенца таквог схватања сазнања јесте да разум није дат *a priori*, већ да се развија и еволуира. У додиру са стварима, да би могао да их обухвати, он мора да формира нове принципе, да руши старе категорије. Али нове категорије, нови принципи нису принципи разума који су већ били у нама и које смо само дегажирали. То су креације нашег духа, то су наше конструкције, којима не треба тражити корена ни у једном апсолутном духу, ни у једној трансценденталној реалности. Време и простор су били две најосновније категорије научног објашњења, данас изгледа да ће их теорије Ејнштајна да замене. Ејнштајн сматра време као четврту димензију, али то у исто време у основи својој мења и саму концепцију простора. Ми не можемо претпоставити да су категорије наше интелигенције апсолутно потребне једном духу да дође у контакт са стварима. И наши закони и наше научне теорије дубоко су људске конструкције. Ми не можемо замислити да природа или Бог (ма да је било философа који су то бранили) при стварању и одржању света решавају врло компликоване проблеме чисте Анализе. Природа или Бог решавају те проблеме можда много простије, можда много компликованије, али сигурно не по нашој људској Логици; чак ако се и управљају по истим законима, нама није потребна та претпоставка, јер зато истинитост наше Анализе на пр. неће бити већа ни сигурнија. Нити се научник интересује. И консеквентно томе прагматизам негира аксиоаматичност научних ставова; они су само постулати. И они се мењају са науком и са научним потребама.

6.

Немогуће нам је формулисати правилно једну Теорију Сазнања изван једне Теорије Духа. Од оних, којима изгледа да је ово негација „чистог“ Сазнања и скептицизам, ми тражимо као некад Ренувије од браниоца „Науке“ да нам представе ту личност — ту „чисту“ Интелигенцију. Наше схватање бар допушта наду да ћемо доћи до једног бар приближног сазнања (тако делају и саме науке и развијају се); њихово догматичко предузеће (чија је логика или - или) унапред је већ осуђено на неуспех. Да би дакле разумели сам феномен сазнања и принцип интелигибилности најпотребније нам изгледа испитати интимну природу духа. То је баш задатак философије по нама. У место да развија поред многих већ постојећих система још један систем, да даје поред многих слика света још једну слику више или мање интересантну, у место да тражи једну површну логичност и повезаност међу већ готовим елементима, који пливају тамо амо на површини свести, као остаци какве буром разбијене лађе што пливају пучином мора, у место да полази

од евиденције неких ставова (који су увек само постулати; често само наша проста фамилијарност са њима), философија би била за нас једна метода која покушава да продре у дубине духа, до недокучивих покретача сваколике јасне мисли (или бар привидно јасне) и да открива *испод* и *изнад* ове динамизам и дирекције којима се креће еволуција духа. У место једне спољне везе између датих идеја (које се могу на стотину начина комбиновати), она би тражила њихово унутрашње јединство, присуствовала би на неки начин рађању тога јединства. Разумевајући врло добро потребу људскога духа за теоријама, јер нам је немогуће живети без једне слике стварности — овде се види витални значај теорија и оних најапстрактнијих; вита на вредност основних категорија — ми исто тако знамо да је стварност у основи својој ирационална и да ниједна слика коју ми можемо дати неће бити адекватна. Ми се не задовољавамо ни са једном и тежимо да критиком, својим логичким немиром, ако се тако могу да изразим, останемо што је могуће ближе стварности, и не допуштамо да се истраживачки дух затвори у један систем, прекидајући тако елан тражења. Таква једна метода нема ничег заједничког са методама које би *a priori* покушале да дедукују главне атрибуте и основне принципе духа. На против, једна конкретна анализа духа која би се обратила не директно духу, већ његовим делима, наукама, историји наука, философији и свему што нам може дати обавештења о делатности духа, и покушала би да из тога изведе главне моменте и главне карактеристике његове. Та би нам анализа открила да је дух у суштини својој слобода и стварање, а у односу на стварност, као сазнање, синтеза и конструкција. Да би га описали, да би изразили тај унутрашњи динамизам, термини *акције*, много су погоднији од термина *репрезентације*, којима се обично служи Интелектуализам. Сазнање је наше дело и истина је конструкција нашег духа, управо то конструисање односа нашег духа са стварима зовемо истином. То није реконструкција, нити имитација. „Стварност је богатија од Мисли, вели Лоце у својој *Меташфизици*, и Мисао не може имитирати Стварност.“ Али мисао обухвата стварност и, ако њихово слагање није апсолутни идентитет, како то хоће догматизам, између њих постоји делимични идентитет (Мауерзон). Ма како била снажна аргументација са којом се брани овај умерени рационализам, или тачније ова рационалистичка казуистика, нама изгледа да је то један паралогизам. Из тога што Мисао обухвата Стварност (и то донекле), не излази нужно њихов идентитет, јер зашто би морао да постоји идентитет између обухватаног и обухватајућег? Заблуда која почива на предрасуди (основна у старој философији) да само слично може познати слично. Ми смо већ показали како је немогуће третирати Стварност и Сазнање као два засебна термина и утврдили да постоји дубина интеракције између духа и ствари.

7.

Ми разумемо само оно што можемо конструисати. Конструисати механизам једног феномена, за научника значи објаснити, разумети један феномен. Разумети једну геометријску теорему значи конструисати њен доказ. Тиме дакле тврдимо

да је сазнање акција, и да оно што резултате те акције припрема јесте наше дело: то су судови (истинити или лажни). Један суд јесте конструкција једне хипотезе која, примењена у извесним случајевима, доказује само да акција коју је она детерминисала успева и у овом случају. Тај суд не представља никакву анализу. Кад кажем: *сунце је зашло*, ја тиме само детерминирам однос једног скупа акција и једног извесног броја промена (које су и саме акције ствари на нас) и у координацији њиховој, ја тражим истинитост мога суда. Тај исти суд могу употребити у најразличитијим случајевима: *сунце је зашло*, рећићу кад богатство боја и светлости достигне максимум лепоте, кад се пред нашим раздраганим очима развија игра боја свих нијанса од румене и пурпурне до бакарне и зелено-златне; *сунце је зашло*, рећићу и кад једна бледо-сива кугла нестане у магли на хоризонту; тај исти суд употребићу и онда кад се дан карактерише мутном сивом светлошћу и сунце се никако и не јави: *сунце је зашло*, значиће да и оно мало светлости нестаје. Тај суд не анализира ни једну од горњих представа, и овде се види како и најобичнији судови који нам се чине као исте констатације чињеница. у ствари јесу конструкције и то врло апстрактне.

8.

Наше мишљење није дакле репродукција. Ми не можемо представити да појам црвенога јесте један црвени појам, нити да се појам - земља окреће око појма - сунца зато што верујемо да је Коперников систем тачан. Један појам јесте за нас један „комплекс операција“ а сваки суд конструкција једне могуће операције. Тако нам је разумљиво зашто је Математика сматрана од увек као најрационалнија наука. Предмет Математике јесте квантит, а квантит је без сумње најчистија форма конструктивности. У Математици присуствујемо генези математичких истина. Али те математичке конструкције јесу само најопштије артикулације наше акције на ствари и зато и најапстрактније. У тој општости и лабилности и у исто време у строгој одређености лежи вредност Математике — али и њена неизлечива иреалност. Зато једна чисто математичка теорија света од увек је била недовољна. Потребни су ради конструкције специјалних и директнијих акција други елементи (елементи искуства). Али било би мало вредно за једну општу теорију духа ако би тај принцип конструкције важио само за науку. Он се налази и у основи т.з. вулгарног сазнања. Наше речи нису ништа друго до рађајуће акције. Човек изгледа да је у говору пронашао средство да ради, не радећи; отуда код дивљака придавање мистичне моћи самим речима. И само чулно сазнање изгледа да подлеже истом принципу. Ма да је у Рационализму од увек опозирано чулно и апстрактно, интелектуално сазнање, нама се чини да је то погрешно. Разлика између њих није у природи, већ у степену: разлика између „виших“ и „нижих“ теорија, разлика између сазнања које је добило свој орган, и сазнања које га још нема.

Али ми смо хтели да изнесемо само принцип те конструкције.

Душан Матић

спасење

Најзад су саграђене палате.

На њима се сунчају сад

Не они, којих рад

Лукови се извише у звук

Звукови се умудрише у лук.

Не.

Већ неке звездане ћивтице

Зване „васељенске ћивтице“.

Али за кога је, чак и ту

Соната опус III

Чија је пригушеност злаћа

У злату палата?

Да — за ћивтице.

Јер кад зазвони

Зашуми звон

Очајних заноса

Луд,

Горчином мислених наноса

Ни од куд, од свукуд,

И кад сви спомени језовићи

Полетше ситреловићи

У хаос видовићи —

Да,

Тада се ове ћивтице

Као људи духовићи

Одмарају у маглено - леном.

Па се шеше, па се смеше

Па се лече, слатко шрују

Исцелују, својим пленом —

Бетовеном...

Станислав Винавер

ХРОНИКЕ

ФИЛОСОФСКИ ПУТЕВИ

EMILE MAYERSON: DE L'EXPLICATION DANS LES SCIENCES, 2 свеске, издање књижаре Payot et Cie, Париз, 1921.

Ова књига г. Мејерсона долази као наставак и продужење демонстрације коју је снажно и са много знања започео у својој првој књизи: *Identité et Réalité* (1907; у издању Alcan доживела друго издање 1912): исти проблем, иста аргументација, исти домен истраживања, само мало проширен овде, чак исти готово наслови глава. Можда само метода овде скреће све више ка синтези, док је прва књига много више била чиста анализа. Немогуће нам је приказати једно овакво дело: оно обухвата историју наука, историју философије, најактуелнија питања епистемологије и теорије сазнања. Потребно је више специјалиста да га рашчлане и изврше анализу, јер супротно уобичајеном г. Мејерсон третира питања философије и науке *en spécialiste*. У осталом, оваква дела рађена годинама, захтевају и године за један дефинитиван суд. Што се тиче ерудиције, ми бисмо само пребацили г. Мејерсону што је према најактуелнијим проблемима философије заузео резервисано држање, те је тако промашена прилика да чујемо мишљење једне тако компетентне личности као што је г. Мејерсон. Истина је да је казао овде-онде неколико мисли о философији г. Бергсона, о прагматизму, о Марбуршкој школи. Само и сувише општа места. Та резерва је научна и методски оправдана. Само она не сме бити систематска већ привремена. Ипак нам се често чини да г. Мејерсон није довољно схватио основне намере и оригиналност модерне мисли.

Неколико речи само о философском проблему г. Мејерсона. Немогуће је исти схватити изван претходне књиге: *Identité et Réalité*. Он хоће да открије основне принципе људске мисли и њене еволуције служећи се при том науком као објектом, као једним специменом интелектуалне делатности, али не да се инспирише научним методама, нити њеним резултатима. Метода г. Мејерсона нема ничег заједничког са чисто философско-дедуктивним покушајима одређивања мисаоних закона. Његова метода закључује *a posteriori*. Он долази до резултата да основни принцип наше мисли и једини принцип идентитета покретач је целокупне научне делатности. „Идентитет је једини оквир нашег духа“, закључује на једном месту г. Мејерсон, у његовом напору да обухвати реалност. Идеал

науке јесте Елеатизам. И сви се научни принципи, као принцип каузалитета, принципи конзервације, могу свести на принцип идентитета. Стварност пак опозира томе принципу разноликост, трајање и индивидуалност. Зато наука, да би могла да обухвати стварност мора да призна нешто што јој остаје непрозирно и мутно; то су *irrationnels*-и. Њих има више. Најважнија је сензација, коју наука не може да објасни. И принцип Кариотов спада у ту категорију. Он је супротно осталим законима конзервације, закон промене и постојања. Он је једна чињеница коју наука има да прими такву каква је. То је протест стварности. Један од главних закључака његове прве књиге је тврђење да принципи конзервације, механизам, нису а-постериорни већ а-приорни. Они нису резултат науке већ јој претходе или су јој симултани. Затим, слагање мисли и стварности није тотално како хоће рационализам, већ парцијално. Мисао не еволуира.

Те исте тезе; са већом и широм аргументацијом и једном синтетичнијом методом он продужује ту демонстрацију у овој књизи. Новина ове књиге јесте та, да је историја философије ушла са много већим значајем као аргументација тезе. Иначе цела књига има изглед *коментара* његове прве књиге.

Он види у философији и науци исти напор; исте принципе открива у механизму једне и друге. Разлика је само што су науке парцијални покушаји док философија хоће да буде тотално објашњење. Он аналише напор Хегелов, нарочито у домену епистемологије и сматра Шелингове објекције као врло дубоке и које се могу чинити свакој философији, која би, као Хегелова, желела да буде то тотално објашњење.

Књига нас оставља ипак мало узнемирене. *Identité et Réalité* казала је много; она нас је највише припремала, и обећавала. *De l'explication dans les sciences* не доноси нам готово ништа ново. Књига је дошла као продужење и као потврда; али није ишла даље. Тако да је често понављање, на многим местима. Осећа се изврстан замор, и фрагментарност. Ипак књига је значајна, значајна као докуменат: г. Мејерсон је хтео да буде метафизичар без метафизике. И наравно да није успео. Истина, он жели да његова књига буде само: *Пролегомене свакој будућој Метафизичици*, и он би само хтео да пазначи тешкоће и опасности будућим метафизичарима. Али између пролегомена и једне метафизике није далеко, јер само питање поставити о њеној могућности, већ изискује једну метафизику.

Као синтеза, књига није успела. Али књига је богата, пуна идеја, изненађује аналогима. И сугестивна је. Неопходна је за сваког који се интересује судбином рационализма.

ЕМИЛ БУТРУ. У Паризу, 22. нов. 1921 умро је Емил Бутру, познати француски философ, и један од најзначајнијих, поред Бергсона, Лашелија, Хамлена, Поенкареа и Диркајма. Рођен 1845 г.; свршио *l'Ecole Normale*; провео неко време у Немачкој: отуда његово дубоко познавање Немачке философије и његов Гетизам. У опште много путовао. Са својом докторском тезом постаје познат и одмах славан. Та теза: *De la contingence des lois de la nature* (1876) чини датум: она значи први озбиљан и одређен напад на ултрапозитивизам који се развио у после - револуцијској философији и на претерани сциентизам. Бутру међу првима ради на одуховљењу и стварању Француске после седамдесете, за коју Ниче вели да је постала центар, и где су се у глав ом постављали и решавали готово сви културни проблеми тадашњег човечанства: питање песимизма, вагнеризма, натурализма, симболизма, доцније бергсонизма. Зналац историје философије прве врсте, он је дао неколико сјајних студија: о Сократу као оснивачу моралне науке; о Ари-

стотелу; о Канту; о немачком мистику-философу Белу; затим једну студију о Џемсу (1912), која спада у најбоље што је написано о великом психологу и најпознатијем (и најсмелијем) браниоцу Прагматизма. Увек се интересовао проблемима Морала и Религије (то је нарочито истакао у књизи: *Science et Religion dans la philosophie contemporaine*). Бутру као историчар није унео, сем свог отменог стила, икакве нове историјске методе; као философ није донео нов систем нити отворио нове начине мишљења; као моралист икакве нове пропозиције. Његова је заслуга на је са много енергије и знања бранио неке духовне вредности, да је припремио двојом критиком место конструктивној и оригиналној философији Бергсона. Он се и сувише мислио кроз историју: као мислилац остаје увек у историји; као јморалност увек у традицији. Али он је знао да осети и да предосети неке вредности и потребу њихових афирмација. Ту лежи и вредност философа Бутруа.

Душан Матић

ДАНТЕ

ДУХ СУПТИЛНОСТИ!
СРЕДЊИ ЈЕ ВЕК КРАТКО ТРАЈАО!
ЗАМКА ЗА ВАРОШИ!
ВЕЛИКИ ЗЛОЧИНАЦ!
СПАС ОД ОСВЕТЕ!

Торњеви Светога Марка, катедрале Штрасбурга, Ремса, цветају над пустињама људских мравињака и над љубичастим морима музике, планино - вода и чекања.

Јер то је ипак све.

Дух зрикаваца, зеленог и мудрог Почетинарја, тек никлих поветараца, старих виолина, Андерсена на кинеском паравану, флаута од магле и Вагнера, тражи кроз све суптилније складове: за себе, од себе, оштри и звучно извијени у паукову нит, метални конач остварења, — *да све, што је икад прошло кроз живот прође и кроз иглене уши последњега смисла.*

Све ће да процвета, све ће танким да концем прозвучи и прође. Све постаје вапај суптилности, али вапај Ноћи и кроз Ноћ за Ноћ.

Тако је мало трајао Средњи Век, Век мрачнога зрења, Век сазревања у утроби хаоса.

И усред светлости данас, светлости, мора да падне опет он — *да ли сад Нови Средњи Век или само непроницави мрак помрачења* — да би се изједначио рђаво остварени ритам плима ноћи и дана.

Тако се мало ствари згуснуло, суштина, ноћно; из историје која лебди над нама и не остварује нам се над нама.

У нашем Средњем Веку, краткотрајном и горком, ми смо само једну једину, малену ноћну струју, тако мален тамно сребрни поток „греха и откупљења“, који је из висина случајно се наднео као ореол, успели жедно да удахнемо, болно њим да се опијемо, да га упијемо у још неосмислене новодозвучене старовави-

лонске сумраке симбола од сто спратова, и неречено таласаве брежуљке и сме-
јуљке уплахирених обруча градова, и сетних села који не свићу у планини и
певању петлова.

А на супрот овој тежњи, тежњи, одласка, очајних суптилности:

Груба, бунтовна чежња
Али чежња дана и по дану
И с тога ипак не груба

Ч Е Ж Њ А:

Пијаних барова,
вртећих аеродрома,
модрих кафана
(од столова тешких)
грдних воденица нација
(са жрвњима гробова)

покушава да исплете ЗАМКУ, и зароби неслућене голубе вароши, и поведе
их као тике Историје, у поводу.

И крила њихова, крила Нове Историје, искити алемима Шелејевих призива,
и шарама Стравинскове Музике.

Призива: за добра пута.

Музике: од урока.

Урока: од земаљске прошлости. — Да не падне, да не би пала осветничка Ноћ.

Осветничка: Јер је Волшебник звезданих мађија, Данте, некада, у сред ноћи,
и у времену ноћи дочарао пре времена, плахим пркосом стихова што друкчије
звоне, дочарао за аветске ведрине на поноћном небу, подбулу сабласт дана,
дана пре његовога рођења, пре његове вечности.

Станислав Винавер

СИБЕ МИЛИЧИЋ: КЊИГА ВЕЧНОСТИ

(Геџа Кон, Београд 1922.).

Филозофија књиге: На своме путу вечности, која је Радост и која је узвишено губљење себе
у свему осталом, песник се хвата у коштац са супротним сексом што је ту, не да потврди личност
човекову, већ да спасе и очува неумитност продужавања и себичност природе расплођавањем до у
недогледност. Не могући их победити, јер њихову победу као бакцил носи у себи, он тражи међу
свим женама једну која ће бити најнесебичнија, а толико чиста и мила, да имајући пред собом само
општу хармонију вечности и не подлежући ничијој заповести одвешће га кроз армију тих непријатеља
а ван стварности и сна. А та је жена час Беатрича, час Мадона, час (о, кошмара!) блудница. И силази
гле, тако иреална савршена, но зато несхватљива, да не знамо да ли ће се песник имати пред чије
ноге бацити у обожавање.

Постанак књиге: После рата Миличић је први ступио са једном идејом козмичком која ће
бити доказ његове нове формације духа у правцу: *индивидуалности и интелектуалности у животињим*
решењима према бескрајности. Тиме је са двојницом-тројицом још који долазе из рата са сличним
проблемима (од раније г. Стефановић, сад г. г. Винавер, Косор) ставио нашу лирику на ширу основу
но што је икад била, и увео је у нови духовни живот Европе. Књига Вечности је одговор на једно
од три најважнија његова питања (жена: борба; путовање циљу: лирика покрета у остваривању; и
најзад Радост: крајње остварење и екстаза) те према томе она преставља пуну снагу ове јединствене
личности у нашој Лирици. Ми је бележимо са поштовањем и љубављу.

Р. П.

УМЕТНОСТ МОГУЋНОСТИ: КИНЕМАТОГРАФ

Пре двадесет и пет година почело је човечанство да крчи себи два нова пута. Две нове могућности, два нова израза, моћна. Моћнија но раније, одводе људе тамо где наши очеви нису ни сањали. Аероплан и кинематограф. Аероплан и авијатика развила се толико да се данас предвиђа већ остваривање позоришта аероплана, позоришта у ваздуху. Кинематограф развио се толико да је за кратког времена толико остварио колико ни једна уметност пре њега, ни за хиљаде и хиљаде година лаганог и сталног развијања. Говорим о аероплану поводом биоскопа само зато да укажем на богатство, на моћ, на младост, на енергетику овог данашњег доба кога неки блесани називају декадентским.

Кинематограф, о коме се већ пише у оноликој мери колико његова важност заслужује, међутим још није ушао у стадиј дефинитивности. Још увек тражи, још увек, у додиру са самим собом, проналази себе, своје методе, па што је наглавније своје теме. Све кинематографске идеје, теме, сви *кинематографски изрази* још нису ни пронађени. Тек се наслућују. Желим овде, (на другим местима имао сам прилике да наглашавам друге могућности и моменте његове естетике) — да наглашавам, кратко, једну битну разлику између позоришта и кинематографа. (Налазећи се у почетку развоја, а услед околности да у великој већини још глумци и аутори биоскопски јесу бивши глумци и аутори позоришни, мора се нагласити разлика између једне и друге глуме). У позоришту акција, идеја се изражава пред публиком у самој акцији. Радом пред нама се долази до резултата. У филму на платну добијамо само резултате рада. *Не глуми се пред публиком.* У филму је укинута подељеност публике и позорнице. Боље рећи док се у позоришту дешава пред нама у одређеном простору, а ми гледамо, дотле у филму пред нама на непомичном платну гоне себе акције, догађаји. При одигравању филма, серији акција, напора и рада, дакле пре састављања филма публика не учествује. Место једног одређеног простора где се одиграва догађај, има пет, десет, сто простора, колико је потребно. И даље: догађаји се не посматрају само са једног плана, него са колико се хоће и треба. И онда долази други део посла: сакупљавање и сређивање елемената. Најзад: пројектирање филма на платно. И доживљај, емоција, уметност акције, покрета, динамична. *Нова уметност нова могућност, реалнија, визионарнија, сцинтиларнија, комплициранија и стилскија од осталих...* Разни гњаватори, rompers-и, филистри и професори увидеће ове истине кроз сто година, тј. њихови унуци. Али онда ће кинематограф већ бити класичан.

Filmus

ЧАСОПИСИ

СРПСКИ КЊИЖЕВНИ ГЛАСНИК.

Кроз сву стварност *Гласника* одјекује побуна његове традиционалне крвне тежње; побуна апстрактна: јер се углађени и разнострани *Гласник*, једним снебивајућим али делимично широким покретом, отворио за неке наше нове таленте, међу најмоћнијим, али у ствари једног правца супротног *Гласниковој* реалистичкој и парнасовачкој идеологији. О, иначе и сувише приступачан за разне сликоване и прозне саставе појединих признатих и незанимљивих, „савесних“ духова. Сем тога, дали можда једна јалова *обазривост*? Каткад оних дивних полета, (16. дец. — Растко Петровић: *Пролећња Елегија*; 1. јан. — Милош Црњански: *Стражилово*), али то није прави дух *Гласникове* сталожености.

Дали се она жели појачати још преводима Пјер Беноа-а, Франси Виеле-Грифена, Мопасана —? Данас! — 1922! — када су кроз Француску књижевност прошли и пролазе Гурмон, Жид, Сиарес, Аполинер, Салмон, Блез Сандрар, Кокто... Чегва важног за даљу еволуцију (књижевности, или *Гласника*, или читаоца), или репрезентативног, или најзад у вишем смислу интересантног има *Месечина*? И чиме заслужују гостопримство ове сентименталности Десанке Максимовић:

О, како је болно кад ти доћи неће
Неко, кога чекаш, а спушта се мрак. — ?

МИСАО, 1922.

Непробани конгломерат бројева у 1921 год. почео је већ у првим овогодишњим бројевима под новим уредништвом г. Ранка Младеновића да се расветљује. Досадне и шаблонске песнике замењују много бољи. — Добри музички и позоришни прегледи. — Али бисмо ипак желели један боље здружени ток идеја и писаца.

САВРЕМЕНИК, 1921, бр. 1 и 2.

Врло лепа опрема. Врло лепа опрема. Врло лепа опрема.

КРИТИКА.

У овом одличном часопису, све симпатичније скретање самог његовог духа к новим тежњама. То је јасно подвучено н.пр. наклоностима за *L'Esprit Nouveau*, и појединим реченицама у предговору за 1922, затим оним смелим истицањем једне добре Шумановићеве слике на челу јануарске свеске, а нарочито двобројем *Алфа*. Заиста, изражен у кратким али карактеристичним и изразито индивидуалним прилозима, један хомоген и хармоничан дах — велике културе а животворне снаге — дах новог покрета струји, радосна срж ове свеске. Треба осетити — (било у *Караулама* Станислава Винавера, приповетци у којој је виртуозним али за чудо ипак увек дубоким и вратоломно песничким стилем, муњевито и компликовано исцртан, кроз духове и кроз простор, један синтетичан и динамичан тренутак модерног живота; било у дивном *Пушнику* Растка Петровића, али и у свима другим прилозима) — треба осетити сво ново богатство овог победног тока па схватити како се наша будућа уметност гради у славу само једних!

L'ESPRIT NOUVEAU, двоброј 11-12.

Велики модерни часопис, завршавајући овом компактном свеском прву годину свог излагања даје нам врло добру синтезу свог конструктивног схватања модерне уметности. Излазећи месечно у богато илустрованим свескама, врло широког поља рада, *L'Esprit Nouveau* жели да буде спона међу разнородним изразитостима нашег времена, и да у једном стваралачком сливању данашњих тако заострених специјализованости изваја велику и активну представу наше живе епохе. — Овај двоброј, — доноси целокупни преглед развоја модерне уметности (поглавито у Француској) у години 1920/1921, у великој *Revue de l'Année*, прожетој уверењем у снажни и животворни машински дух и у научно-естетску конструктивну моћ овог века, — истиче са колико се живота и унутарњег успеха развија нови дух у уметности. — *Maurice Raynal* пише о књижевности, о „научном духу“ који преовлађује у данашњим књижевним делима, и из кога проистиче појам одабирања. Савремени писац не посвећује се више само раду посматрања, него раду опита, огледа. Увођење експерименталних метода у све науке овладао је и уметношћу. Заиста, чисто посматрање постало је недовољно оруђе и сада посматрамо један предмет само у односу према оном чему он може да послужи да бисмо створили један нов предмет. Савремени писац гледа на стварност кроз експериментални сенсибилитет који одбацује интелектуалне отпатке да би створио ново дело коме су изабрани одломци могли дати живота. „...рашчланити елементе стварности... претворити их у нове вредности...“

Позориште. (Fernand Divoire.), Створити једно ново позориште. Међу новим елементима последње сезоне у Паризу: Маринетијеви „bruiteurs futuristes“, црначки оркестар, балети, занимљиви „Mariés de la Tour Eiffel“, Jean Cocteau-а; и од „правих“ позоришних комада (који пред новом уметношћу све мање важности имају) —: *Crommelynck*-ова два; итд.

Музика. (Albert Jeanneret): „Музика, особито динамична уметност осушује се, од сада да узима у обзир једну технику све више у сагласности са духом нашег времена, подмлађене естетике, основане на садашњости.“

Music-hall — с уметничке тачке гледишта.

Сликариство и вајарство. (Maurice Raynal) Преглед свих изложби, од конзервативног *Salon des Artistes Français*, где се негује анегдота, психологија, религија, историја: све, изузев сликарства, — (поштовање традиције схваћене буквално а не у духу,) до *Salon des Indépendants*, где излажу модерни уметници који траже прави сликарски израз." — У једном другом чланку о сликарству De Fayet показује везу између сликара прошлости и данашњих. („Остале су не оне слике које су причале историју, него оне које су имале довољно пластичних врлина.... Велика имена прошлости: ствараоци облика...“).

Revue de l'Année завршава синтетички чланак архитекте *Le Corbusier - Saugnier*, у коме укратко понавља своје идеје изложене у ранијим бројевима о архитектури коју би с правом желео прилагођенију хармоничној модерној естетици инжењера: аероплана, аутомобила...

Међу многобројним осталим чланцима, ван овог годишњег прегледа, поред социолошких, уметничких (*Severini: Cézanne*), и научних есеја, — наставак *Epstein*-ове студије о новој литератури: *Le Phénomène littéraire*, врло интелигентне и с разумевањем и љубављу писане.

Јованка Иличић

СВЕСЛОВЕНСКА КЊИЖАРНИЦА
М. Ј. Стефановића и Друга
БЕОГРАД, ПОЕНКАРЕОВА УЛ. 36

БИБЛИОТЕКА АЛБАТРОС

1. Милош Црњански.	дин.
Дневник о Чарнојевићу	8.—
2. Станислав Винавер.	
Громобран Свемира	8.—
3. Растко Петровић:	
Бурлеска Господина Перуна
Бога Грома	10.—
4. Јосиф Кулунџић.	
Лунар	10.—

У ПИТАМПИ:

- Едгар По: Књига тајанства и ма-
ште, (у преводу Светислава Стефа-
новића, с предговором С. Винавера.)
- Тодор Манојловић: Основе и развој
модерне поезије.
- Антологија Најновије Лирике.
- Ранко Младеновић: Драмске Гатке.
- Бокачио: Декамерон. (Превод Сибџа
Миличића.)

**L'ESPRIT
NOUVEAU**

REVUE INTERNATIONALE
ILLUSTRÉE DE L'ACTIVITÉ
CONTEMPORAINE

29, RUE D'ASTORG, PARIS (8e)

Le numéro, France: 6 fr.

Etranger: 7 fr.

Abonnements, France: 70 fr.

Etranger: 75 fr.

М И С А О

Књижевни социјални часопис

УРЕДНИК

Др. РАНКО МЛАДЕНОВИЋ

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА
БЕОГРАД — РЕСАВСКА УЛ. БР. 4.

Мисао излази 1. и 16. сваког месеца,
у свескама од пет табака.

Годишња претплата 100 динара; полу-
годишња 50; тромесечна 25 динара
Поједине свеске 5 динара.

КРИТИКА

Мјесечна ревија за књижевност и
умјетност

УРЕДНИЦИ И ВЛАСНИЦИ

МИЛАН БЕГОВИЋ и

ЉУБО ВИЗНЕР

РЕДАКЦИЈА И УПРАВА СЕ НАЛАЗЕ
У ЗАГРЕБУ, ЈУРЈЕВСКА УЛ. БР. 63А

Годишња претплата 50 динара. Полу-
годишња претплата 25 динара.

За иностранство једнако толиких фран-
цуских франака.

„РОСИЈА - ФОНСИЕР“

Друштво за Осигурање и Ресигурање у Београду

ОСНОВНИ КАПИТАЛ 5,000.000

Друштво је предузело све до сада у Краљевини С. Х. С. закључена осигурања од Друштва „Росија“ у Петрограду и „Фонсиер“ у Будимпешти заједно са одговарајућим резервним фондовима.

Друштво врши под најповољнијим условима :

- 1) Осигурање живота свију врста по најмодернијим тарифама.
- 2) Осигурање противу пожара зграда, кућног намештаја, робе, индустријских и фабричких предузећа.
- 3) Осигурања од несрећних случајева појединих лица и колективно осигурање фабричких радника.
- 4) Осигурања од провалне крађе касе, трезора, трговачких радња и приватних станова.
- 5) Осигурање транспорта на суву и води.
- 6) Осигурања стакла од лома.
- 7) Осигурања од града.
- 8) Осигурања судске одговорности према трећим лицима.
- 9) Осигурања аманета и писма са вредношћу (валора).

СВА ОБАВЕШТЕЊА ДАЈЕ ДИРЕКЦИЈА У БЕОГРАДУ, КРАЉ МИЛАНОВА 24а У УНУТРАШЊОСТИ ДРУШТЕНЕ ФИЛИЈАЛЕ, ЗАСТУПНИШТВА И АГЕНТИ.

ЦЕНЕ ОГЛАСА У ПУТЕВИМА

	1 пут	2 пут	3 пут
ЦЕЛА СТРАНА	300.—	500.—	700.—
ПОЛА СТРАНЕ	175.—	300.—	425.—
ЧЕТВРТ СТРАНЕ	100.—	175.—	250.—

ЦРЕП ОД АСБЕСТА И ШКРИЉАЦ
ПОРТЛАНД-ЦЕМЕНТА

„ЕТЕРНИТ“

ТРАЈНОСТ, ЧВРСТОЋА, НЕОСЕТЉИВОСТ ПРЕМА
КИШИ, СНЕГУ, ГРАДУ, ВРУЋИНИ, МРАЗУ; ОТПОР-
НОСТ ПРЕМА БУРИ И ВАТРИ; БЕЗ РЕПАРАЦИЈЕ ЗА
ЧИТАВЕ ДЕЦЕНИЈЕ, ПРЕПОРУЧУЈЕ ГА КАО ВЕЧИТИ
МАТЕРИЈАЛ ЗА ПОКРИВАЊЕ И ОБЛАГАЊЕ ГРАЂЕ-
ВИНА. МОЖЕ СЕ ДОБИТИ У СВАКОЈ КОЛИЧИНИ У

ФАБРИЦИ ЕТЕРНИТА

Индустријско Грађевинарско а. д. „ИНЖИЊЕР“

ЗЕМУН КЕЈ 5. НОВЕМБРА

ТЕЛЕФОН 106

РУЖА КОЕН

Најотменији

и најукуснији

новитети

за даме

БЕОГРАД, У ЗГРАДИ ПРАШКЕ БАНКЕ НА ТЕРАЗИЈАМА

**„Акционарска Штампарија“ А. Д.
Цинкографија и Књиговезница**

ТЕЛЕФОН 15-05

БЕОГРАД

ВЛАКОВИЋА 4

ИЗРАЂУЈЕ ПО НАЈПОВОЉНИЈИМ
ЦЕНАМА СВЕ ВРСТЕ ШТАМПАР-
СКИХ И КЊИГОВЕЗАЧКИХ ПО-
СЛОВА, СА НАЈУСАВРШЕНИЈОМ
ТЕХНИЧКОМ ИЗРАДОМ

**Цинкографија прима и израђује све
врсте клишеа тачно по оригиналу**

ОТВОРЕНА ЈЕ ПОТПУНО РЕНОВИРАНА РЕСТАУРАЦИЈА

„ТОПОЛА“

УГАО КРАЉА АЛЕКСАНДРА И ДЕЧАНСКЕ УЛИЦЕ

О овом извештавам своје поштоване пријатеље,
госте као и остало грађанство да шчим прва нај-
боља чиста и природна пића. Прворазредна до-
маћа кујна. Приспео ми је гласовити Ризлинг као и
позната Манастирска шљивовица. У свако доба
свеже и добре закуске. Постарао сам се да у по-
гледу чистоће, послуге и квалитета јела и пића
буде поштована публика услужена на потпуно за-
довољство. Прима се извесан број амбонената.

СВАКЕ ВЕЧЕРИ СВИРА МУЗИКА

С ПОШТОВАЊЕМ ФРАЊО НОВАК

АКЦИОНАРСКА ШТАМПАРИЈА А. Д., КЊИГОВЕЗНИЦА И ЦИНКОГРАФИЈА, ВЛАКОВИЋА УЛ. 4, БЕОГРАД

ВОДИТЕ РАЧУНА О БУДУЋНОСТИ!
ОСИГУРАВАЈТЕ СЕБЕ И СВОЈЕ
ПОРОДИЦЕ БЛАГОВРЕМЕНО!

„ШУМАДИЈА“

ПРВО СРПСКО ДРУШТВО
ЗА ОСИГУРАЊЕ И РЕОСИГУРАЊЕ

БЕОГРАД, ЈАКШИЋЕВА БР. 8.

Акц. капитал 1,000.000.— динара у злату

Врши по
најповољнијим
условима:

1. Осигурања живота на случај смрти и доживљења, осигурања мираза женској и капитала мушкој деци, осигурања ренте-пензије породици.
2. Осигурања против пожара, грома и експлозије: зграда, покућства, робе, индустријских и фабричких предузећа. Полисе Друштва „Шумадија“ по осигурањима живота прима Министарство Војно и Морнарице као кауцију при жељидби официра.

Сва ближа обавештења даје бесплатно друшт.
Управа у Београду и овлашћ. месни повереници.

САДРЖАЈ ПРВЕ СВЕСКЕ

СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР
СВЕТИСЛАВ СТЕФАНОВИЋ
МИЛАН ДЕДИНАЦ
РАСТКО ПЕТРОВИЋ
ТОДОР МАНОЈЛОВИЋ
ЖИВОЛИН ВУКАДИНОВИЋ
ДУШАН МАТИЋ
РАНКО МЛАДЕНОВИЋ
СТАНИСЛАВ КРАКОВ

ПРОЛАЗИ.
ШИРИМ ХОРИЗОНТИМА
ВАРТОЛОМЕЈСКА НОЋ
СПОМЕНИК
НА КРИЛИМА АРИЈЕЛА
МАЛИ КАЛИМЕГДАН
ИСТИНА КАО КОНСТРУКЦИЈА
НОЋНА ПАНИКА
САПУТНИК

ХРОНИКЕ

САВА ШУМАНОВИЋ

ДВЕ ЖЕНЕ

Претплата се шаље унапред, на 2—12 месеци, по 6 дин. месечно (Повереници који скупе ДЕСЕТ претплата сматрају се као бесплатни претплатници).

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА БЕОГРАД

НОВЕ КЊИГЕ:

	Дин.
Милутин Бајић <i>СОПЕТА</i>	5.—
Иво Андрић <i>БУ РОКТО</i>	6.—
А. Стриндберг <i>ГОСПОДИНЦА ЈУЛИЈА</i>	5.—
А. Ујевић <i>ДЕЛЕК СЕБРА</i>	5.—
Милош Црњански <i>ПРИЧЕ О МУШКОМ</i>	8.—
МОДЕРНЕ ФРАНЦ. ПРИПОВЕТКЕ	8.—
Иво Андрић <i>ПУТ АЛИЈЕ ЂЕРЗЕЛЕЗА</i>	4.—

Опширан каталог књига шаљемо бесплатно

КЊИЖАРА ЗДРАВКА СПАСОЈЕВИЋА БЕОГРАД

ПРЕПОРУЧУЈЕ СЛЕДЕЋЕ КЊИГЕ:

	дин.
Ф. М. Достојевски: <i>Вечни мул</i> (роман)	12
Ф. М. Достојевски: <i>Нейточка Незворова</i> (роман)	15
Г. де Бин: <i>Психолошки закони развоја народа</i>	7
Д-р Вили Првјатељ: <i>Словенски Књижевности</i> (с предговором Ф. Поповића)	6
В. Стојалиновић: <i>Самом себи</i> (песме)	5
Д. Ј. Илић: <i>Секунд венетски</i> (историјски роман)	5
А. П. Чехов: <i>Каштанка</i> (приповетка)	4
Г. де Мопасан: <i>На води</i>	10
И. А. Гончаров: <i>Понор</i> (Верина љубав)	15
А. Т. Тисекски: <i>Хиљаду душа</i> (роман)	35
А. Шопенхауер: <i>О есепијалу</i>	2
Рудол Деанјус: <i>Филозофија љубави</i>	5

УШТАМПИ:

А. Куприн: *Двобој* (роман)
М. Цар: *Око књиге и живота*
Опширан каталог на захтев шаљемо